

“ความทรงจำทางสังคม” ในวรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์ล้านนา ของ กฤษณา อโศกสิน¹

มาลี ไพรสน²

ความนำ

การสร้างสรรคงานศิลปวรรณกรรมจัดเป็นพลังการเคลื่อนไหวทางสังคม ส่วนหนึ่งที่นักประพันธ์ใช้เป็นกลไกในการตอบโต้กับคลื่นโลกาภิวัตน์ ไม่ว่าจะโดยจงใจหรือไม่ก็ตาม ทั้งนี้เพราะนักประพันธ์ต่างต้องรับรู้และตกอยู่ภายใต้ชะตากรรมเดียวกันกับเพื่อนมนุษย์ชาติทั้งมวล เพียงแต่อาจมีคุณลักษณะพิเศษในแง่จิตสำนึกทางสังคมและความเป็นผู้มีปรีชาหยั่งเห็น ซึ่งศิลปินผู้สร้างสรรคงานจะมีมิติการแสดงออกที่แตกต่างจากคนทั่วไป สิ่งที่น่าสนใจจึงอยู่ที่ว่าศิลปินนั้นสร้างสรรคศิลปวรรณกรรมขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่สื่อความหมายหรือให้คำตอบแก่สังคมในท่ามกลางวิกฤตทางอารยธรรมที่กำลังถูกรอบงำทำลายอย่างไร ผู้เขียนเห็นว่าชุดนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ล้านนาของกฤษณา อโศกสิน เป็นผลงานศิลปกรรมหลังสมัยใหม่ที่อยู่ในขอบวนแฉกบทบาทหน้าที่ดังกล่าว

ทั้ง “เวียงแว่นฟ้า” “หนึ่งฟ้าดินเดียว” และ “ขุนหอคำ” เป็นการพยายามถักทอฝันภาพมหิมาของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างจักรวรรดิล้านนาอาณาจักรล้านนา รัฐชาติและปัจเจก โดยผู้ประพันธ์เลือกใช้มุมมองผ่านปรากฏการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนชาติไทในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ สยาม ล้านนาและไตในรัฐฉานโดยใช้ศูนย์อำนาจรัฐล้านนาเป็นแกนกลางการดำเนินเรื่อง นวนิยายชุดนี้มีได้เป็นเพียงผลงานวรรณกรรมประเภท “อิงประวัติศาสตร์” ที่ให้ภาพหยุดนิ่งตายตัวหรือเรียกร่องให้โยยหาชีวิตในอดีตอย่างไร้เหตุผลหรือแม้แต่จะเพื่อการ “แก้ต่าง” ใดๆ ทางประวัติศาสตร์ หากเป็นการใช้อัจฉริยภาพทางวรรณศิลป์ฉายย้อนอดีตให้เห็นถึงพลังการตอบโต้ต่อรองกับอำนาจคุกคามของจักรวรรดิตะวันตกของรัฐสยามและล้านนา ในยุคนั้น โดยผู้ประพันธ์เชื่อมโยงเอาตัวแทนศูนย์อำนาจในแต่ละพื้นที่มาเป็น “คู่สนทนา” ในเรื่อง และใช้พลังของ “ความรัก” เป็นเส้นใยในการถักทอสอดร้อยมิติต่างๆ เข้าด้วยกัน

¹ นักเขียนหญิงไทยที่ได้รับรางวัลต่างๆ ทั้งระดับชาติและระดับภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ และเป็นหนึ่งใน 50 นักเขียนทั่วโลก ที่ได้รับคัดเลือกให้เข้ารับมอบเหรียญที่ระลึก 50 ปีของ Gabriela Mistral นักเขียนหญิงชาวชิลีคนแรกที่ได้รับรางวัลโนเบล

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ และกำลังศึกษาอยู่ในหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงและสาละวินศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
malee_j@hotmail.com

จนทำให้เห็นภาพการปรับตัวเข้าสู่ความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ของสยามในซีกสำคัญอีกส่วนหนึ่ง รวมกระทั่งชีวิตปัจเจกที่ตกอยู่ภายใต้การบีบคั้นของสถานการณ์การล่าเมืองขึ้นในยุคต้นโลกาภิวัตน์ ได้อย่างน่าตื่นตาตื่นใจยิ่ง

ทว่า บทความนี้มีได้มุ่งค้นหาข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์จากนวนิยาย หากต้องการจะพิจารณาว่าการผลิตซ้ำและสร้างใหม่ “ความทรงจำทางสังคม” ผ่านนวนิยายชุดนี้ มุ่งทำหน้าที่นำเสนอในทัศนะใดให้กับสังคม ในท่ามกลางวิกฤตทางอารยธรรมภายใต้การครอบงำของโลกาภิวัตน์ ดังเช่นปัจจุบัน

ภาพแห่งความทรงจำทางประวัติศาสตร์

กฤษณา อโศกสิน ได้แรงบันดาลใจในการประพันธ์นวนิยายชุดนี้ขณะที่กำลังดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภา สถานภาพและบทบาททางการเมืองที่ต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับความเจริญมั่งคั่งของประเทศดังกล่าว ย่อมส่งผลต่อประสบการณ์และความนึกคิดเกี่ยวกับระบบรัฐและการปกครองอยู่ไม่น้อย ดังนั้นการได้ทวนรำลึกถึงความเป็นมาของชาติบ้านเมืองในอดีต โดยเฉพาะเป็นช่วงรอยต่อทางประวัติศาสตร์ของชาติที่อาจยังคลุมเครืออยู่ในการรับรู้ของผู้คนในปัจจุบัน จึงเป็นที่มาของจินตกรรมการสร้าง “ภาพแทน” เหตุการณ์และบุคคลในประวัติศาสตร์ผ่านนวนิยายทั้งสามเรื่องของเธอ ซึ่งเท่ากับเป็นการย้อนกลับมาคลี่ผืนภาพประวัติศาสตร์ ขึ้นมาทบทวนดูใหม่ นวนิยายชุดนี้จึงทำหน้าที่สะท้อนความจริงทางสังคมและนำเสนอบทเรียนจากประวัติศาสตร์ผ่านมโนทัศน์ของผู้ประพันธ์ ภาพแห่งความทรงจำทางประวัติศาสตร์ที่ถูกเลือกมานำเสนอในนวนิยายชุดนี้มีสามภาพใหญ่ๆ ภาพหนึ่งเป็นภาพรัฐลัณนาที่เคยผ่านความรุ่งเรืองมาในอดีตจนกระทั่งตกเป็นประเทศราชของสยาม และค่อยๆ อ่อนแอลงในระหว่างการเข้ามาคุกคามดุจคลื่นเอเชียอาคเนย์ของเจ้าอาณานิคมอังกฤษ จนในที่สุดเจ้าผู้ครองนครก็ยอมสลายอำนาจให้รัฐลัณนาถูกกลายกลืนสู่ความเป็นแผ่นดินเดียวกับสยาม ในขณะที่อีกภาพหนึ่งเป็นภาพของรัฐสยามที่พยายามใช้ทั้งอำนาจและปรีชาบารมีในการเผชิญหน้ากับนักล่าอาณานิคมชาติตะวันตกอย่างรู้เท่าทัน จนนำไปสู่การปฏิรูปการปกครองจากระบบเจ้าประเทศราชมาเป็นการรวมรัฐฉันทกกำลังเป็น “หนึ่งฟ้าดินเดียว” อำนาจความสะดวกราบรื่นในการบริหารจัดการแผ่นดินเพื่อเพิ่มอำนาจตอบโต้ต่อรองกับเจ้าอาณานิคมทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสในเวลานั้น ส่วนภาพที่สามเป็นความล่มสลายของรัฐใดหรือไทใหญ่ให้แก่อังกฤษ เป็นการบอกให้รู้โดยนัยว่าหาก “ไทย” ไม่สามารถฝ่าฟันรอดมาได้ในเวลานั้นก็จะต้องประสบชะตากรรมเช่นเดียวกับไทใหญ่ หรืออาจจะยิ่งกว่า

ดังนั้นในนวนิยายจึงเต็มไปด้วยภาพชีวิตและเหตุการณ์รวมทั้ง “เรื่องเล่า” ต่างๆ ในประวัติศาสตร์ที่ล้วนให้บทเรียนทางสังคม โดยเฉพาะในเรื่องการปกป้องอธิปไตย การดำรงระบบคุณค่าทางวัฒนธรรมและการมีจิตสำนึกอิสระกล้าต่อต้านการครอบงำทั้งปวง บทความนี้จะนำเสนอ “บทเรียน” อันเป็นมโนทัศน์ที่ค้นพบจากนวนิยายชุดนี้ตามลำดับ

เอกราชอธิปไตย : กว่าจะได้มาก็ยากยิ่งแต่การดำรงรักษายิ่งยากกว่า

กฤษณา อโศกสิน นำเสนอภาพแห่งความสำเร็จและความล้มเหลวของการพยายามปกป้องรักษาอธิปไตยผ่านนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ล้านนาชุดนี้ โดยขบขันให้เห็นถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความล้มเหลวและความอยู่รอดของรัฐ ซึ่งได้แก่ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก อย่างไรก็ตาม นวนิยายชี้ให้เห็นว่าปัจจัยภายนอกนั้นเป็นแต่เพียงเงื่อนไขเร่งเร้า แต่ปัจจัยภายในต่างหากที่เป็นตัวชี้ขาดชัยชนะเพื่อความอยู่รอดของชาติบ้านเมือง ดังนั้นผู้ประพันธ์จึงมีการเลือกนำเสนอ “ข้อมูล” ทางประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงปัจจัยต่างๆ ดังกล่าว

ปัจจัยภายใน : พลังชีวิต

นวนิยายทั้งสามภาคบ่งบอกว่า ปัจจัยภายในที่สำคัญสูงสุด ได้แก่ ผู้บริหารรัฐ อันประกอบด้วยผู้นำสูงสุดและเหล่าเสนาบดี รวมตลอดถึงราชินิกุลและรัฐบริวารโดยเฉพาะตัวผู้นำนั้นต้องมีความรักชาติรักแผ่นดิน อย่างสุดจิตสุดใจเท่าๆกับความฉลาดสามารถเป็นพิเศษและยังต้อง “เปี่ยมบารมี” ด้วย นวนิยาย “หนึ่งฟ้าดินเดียว” นำเสนอข้อพิจารณาผ่านยุทธศาสตร์ยุทธวิธีการต่อสู้ต่อรองกับจักรวรรดิอังกฤษทั้งแบบปะทะและแบบประสานด้วยพระปรีชาญาณของรัชกาลที่ห้า นวนิยายมิได้กำหนดให้รัชกาลที่ห้าแห่งสยามเป็นตัวละครที่โดดเด่นในนวนิยายโดยตรง แต่ใช้วิธีเสนอผ่าน “ตัวแสดง” ที่เป็น “ข้าหลวง” ระดับสูงของสยามให้ทำหน้าที่นำพระบรมราโชบายไปปฏิบัติในสถานการณ์ต่างๆ ทั้งผ่อนหนักผ่อนเบาและแข็งกร้าวยืนหยัดเมื่อถึงคราวจำเป็น ไม่ว่าจะเป็นท่าทีกับอังกฤษหรือกับล้านนา จนในที่สุดก็สามารถสร้างกระบวนการปฏิรูปทางการเมืองโดยการ “รวมรัฐ” ผนึกกำลังเป็นหนึ่งเดียวเพื่อก่อรูปรัฐชาติสมัยใหม่ “ใหญ่กว่าเดิม” มีอำนาจต่อรองมากกว่าเดิมได้สำเร็จ

ในทางตรงข้าม นวนิยาย “เวียงแว่นฟ้า” เสนอภาพ ผู้นำรัฐล้านนาที่ดูขาดวิสัยทัศน์ที่จะคิดแก้ปัญหา หากกลับยิ่งหลวมตัวถลำลึกเข้าสู่กับดักของอังกฤษ โดยเฉพาะการทำธุรกรรมการค้าไม้สักที่เสียเปรียบกับอังกฤษจนเป็นหนี้สินจำนวนมหาศาล กลายเป็นเงื่อนไขที่เอื้อต่อการที่อังกฤษจะยึดเมืองเอาได้อย่างกรณีพม่า ในที่สุดต้องตกเป็นภาระสยามออกเงินให้กู้ชำระหนี้บางส่วนแลกกับดอกเบี้ยไม้สักเดือนละอีกสามร้อยท่อนและอิสรภาพจากอังกฤษ นอกจากนี้ ระบบบริหารก็ขาดประสิทธิภาพไม่สามารถดูแลรักษาหัวเมืองชายแดนพม่าได้อย่างเข้มแข็ง กลุ่มราชินิกุลก็อ่อนด้อยทางความรู้ความสามารถเพราะขาดการจัดการด้านระบบการศึกษาภายในคุ้มหลวงแต่ละแห่ง สนใจกันแต่เรื่องชีวิตประจำวัน กลุ่มข้าราชการแม้รู้ปัญหาการคุกคามของเจ้าอาณานิคมแต่ก็ขึ้นอยู่กับผู้นำ เจ้าหลวงเชียงใหม่พระองค์ที่หกของราชวงศ์เจ้าเจ็ดตนแม้มีพระทัยมุ่งมั่นรักษาบ้านเมือง แต่ก็เป็นคนมีอัธยาศัยมุทะลุเด็ดขาด ยอมหักไม่ยอมงอ ยอมสยามได้แต่ยอมอังกฤษไม่ได้ โดยเฉพาะกรณีการต่อต้านการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ที่เป็นเหตุกระทบต่อสัมพันธภาพตามสนธิสัญญาระหว่างสยามกับอังกฤษ เป็นต้น

นอกจากนี้ ปัจจัยภายในที่สำคัญยังเป็นเรื่องของความปรองดองเป็นหนึ่งเดียว ในนวนิยาย “หนึ่งฟ้าดินเดียว” กฤษณา อโศกสิน สร้างภาพแทนกระบวนการเปลี่ยนแปลงสถานะประเทศราช ล้านนาเข้าสู่การถูกผนวกกลืนเป็น “หนึ่งฟ้าดินเดียว” กับรัฐสยามผ่านกระบวนการจินตกรรมอัน เพรศแพรวอีกคำรบหนึ่ง นั่นคือสร้างปัจจัยอันเป็น “เงื่อนไขภายใน” โดยให้เรื่องดำเนินต่อจาก สถานการณ์การสูญเสียเจ้าหลวงพระองค์ที่ 6 ทางสยามก็แต่งตั้งรัชทายาทพระองค์ที่ 7 ขึ้นครอง ตำแหน่งสืบแทนต่อไป นวนิยายดำเนินเหตุการณ์ในลักษณะที่ชี้ให้เห็นว่า ยิ่งถูกบีบคั้นและถูก “หนีบ” จากจักรวรรดินักล่าเมืองขึ้นมากเพียงใด ก็ยิ่งเสี่ยงต่อการถูกยุบกลืนยึดครองและสูญเสียล้านนา มากเพียงนั้นซึ่งย่อมหมายถึงความเสี่ยงต่อการสูญเสียอธิปไตยของสยามเองด้วย เงื่อนไขเช่นนี้ก็ยิ่ง เป็นช่องทางสร้างความชอบธรรมให้สยามเร่งจังหวะก้าวเข้ามา “ดูแลจัดการ” กับล้านนาได้มากขึ้น กระบวนการลดทอนอำนาจล้านนาเพิ่มทวีขึ้นเรื่อยๆและเป็นที่รู้จักกันในหมู่ราชินิกุลและเสนาบดี ข้าราชการบริพาร เจ้าหลวงพระองค์สุดท้ายก็ทรงสุดแสนลำบากยากใจยิ่ง แต่ก็ต้องจำยอมจำใจภายใต้ ระบบอุปถัมภ์ที่สยามได้พยายาม “โอบอุ้ม” มาโดยตลอดราวกับ “พานเล็กบนพานใหญ่” หรือ “พานแว่นฟ้า” ดังที่ผู้ประพันธ์นำมาเป็นอุปลักษณ์ในชื่อเรื่อง “เวียงแว่นฟ้า” ว่า...

“ก็ต้องปล่อยให้มันทำ...เฮาจักทำจะไดได้ในเมื่อคิป่าไม้ 42 เรื่อง ยกฟ้องไป 31 เรื่อง ก็บุญนัก เหลือเพียง 11 เรื่องค่าปรับถึงสี่แสนกว่ารูปี รัฐบาลสยามก็ยังช่วยผ่อนชำระไปก่อน เอาใจจงกิด... นับว่าเป็นบุญคุณที่ยอมให้เฮาผ่อนชำระ 7 ปี” (หน้า 12)

ท่าทีที่พร้อมยอมจำนนด้วยความสงบเสงี่ยมเจียมตัวของเจ้าเมืองประเทศราชผู้ภักดีเช่นนี้ ไม่เพียงแต่มาจากเงื่อนไขปัจจัยความ “เป็นบุญเป็นคุณ” ที่ค้ำอยู่ แต่ยังยืนยันการยินยอมปฏิบัติ ตามเงื่อนไขต่างๆด้วยความสามัคคีดียิ่ง ดังเช่น “ศุภอักษร” ที่มีไปถึงรัชกาลที่ห้าว่า...

“ข้าพระพุทธเจ้า จะประพฤติการรักษาบ้านเมืองให้ถูกต้องตามหนังสือสัญญาต่อไป จะไม่ให้ มีความขุ่นเคืองใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ป่าไม้ขอนสักในแขวงเมืองนครเชียงใหม่...” (หน้า 15)

ไม่แต่เพียงเท่านี้ ผู้ประพันธ์ยังสะท้อนวิถีคิดและการแสดงออกของผู้นำรัฐล้านนาก่อนการ ล่มสลายด้วยภาพความยินยอมอ่อนน้อมใจที่จะรวม “สองฟ้าสองดิน” ให้เป็น “หนึ่งฟ้าดินเดียว” กับสยามอย่างมีนัยสำคัญทางประวัติศาสตร์มากที่สุดอีกครั้ง โดยเจ้าหลวงล้านนาพระองค์ที่เจ็ด ได้ตัดสินพระทัยส่ง “เยาวนารีศรีล้านนา” คือพระธิดาในวัยสาวงามเข้า 14 ขวบ (หนึ่งฟ้าดินเดียว: หน้า 618) ไปมอบถวายเป็น “สายใยแห่งชีวิตวิญญูณ” แต่กษัตริย์เจ้ารัชกาลที่ห้าแห่งสยามเพื่อ เชื่อมบรรสานให้เป็น “ทองแผ่นเดียวกัน” ซึ่งนับเป็นการสร้างรากฐานแห่งความปรองดองที่สอดคล้อง กับสถานการณ์ทางการเมือง ณ เวลานั้นด้วยน้ำพระทัยเสียสละยิ่ง ดังที่ผู้ประพันธ์ได้ตอกย้ำว่า

...ล้านนาอันเป็นประเทศราชของสยามก็กลายเป็นทองแผ่นเดียวกันนับจากนั้นสืบมา... สองฟ้าสองดินจึงรวมกันเป็นฟ้าแลดินหนึ่งเดียว ... (หน้า 619)

ส่วนในนวนิยาย “ขุนหอคำ” กล่าวได้ว่าเป็นภาคที่ขยายให้เห็น “ผล” อย่างชัดเจนของสภาพ ล่มสลายของรัฐที่ไม่สามารถผนึกกำลังปรองดองกันได้ โดยฉายภาพไปที่สถานการณ์การเผชิญหน้า

เจ้านายทุกคนในเชียงใหม่ต่างก็ยินดีมอบที่ดินกลางเวียงแก่รัฐบาลสยามเป็นที่ทำการ แล้วอพยพไปอยู่นอกเวียง

พระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์จัดการปกครองมณฑลเทศาภิบาลเป็นเวลาทั้งสิ้น ๑๓ ปี ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี โดยมี “สถาบันพระมหากษัตริย์สยาม” เป็นศูนย์รวมอำนาจภายใต้ดินแดนหนึ่งเดียว ซึ่งต่อมามีนามว่า “ประเทศไทย” (หนึ่งฟ้าดินเดียว: หน้า 627)

ปัจจัยภายนอก : พลังผลัก-เสริม

ผู้ประพันธ์นำเสนอให้เห็นว่า เงื่อนไขประการสำคัญที่ผลักดันล้าหน้าไปสู่ความล่มสลายของรัฐแต่ขณะเดียวกันก็เป็นเงื่อนไขผลักดันให้เกิดการผนึกรวมตัวกันเป็นปึกแผ่นอันเป็นการพิทักษ์รักษาเอกราชและแผ่นดินโดยรวมด้วย นั่นคือ การคุกคามของจักรวรรดิอังกฤษ นวนิยาย “หนึ่งฟ้าดินเดียว” ดึงภาพสถานการณ์การคุกคามของจักรวรรดิอังกฤษที่เลาะเลียบบกบิ่นเมืองจากอินเดียนทางพม่าเข้ามาถึงรัฐฉานให้ชัดมากขึ้น พร้อมๆ กับฝรั่งเศสที่ยึดเอาทางฝั่งอินโดจีนกระชับเข้ามาทุกขณะอีก การถ่วงดุลให้เสียของนี้เข้าไปสู่การรับรู้ของล้านนาด้วย

... ทุกเขตคามนามล้าหน้า มีว่าตะวันออก ตะวันตก เหนือและใต้ เต็มไปด้วยเงาทะมึนของเงื้อมมือมหาอำนาจ ด้านตะวันออกนั้นแล้ว ฝรั่งเศสก็กำลังกลืนอินโดจีนอันรวมญวน เขมร ล้านช้างเข้าไว้ ด้านเหนือ ตะวันตกและตะวันออกเฉียงใต้ ก็มีพม่าต้องสงสัย ด้วยอังกฤษกำลังแย่งสามชุก เข้าย่ำยีปัทมา กระเียบจากอินเดียนครอบครองบางส่วนของพม่าได้สำเร็จ และรุกคืบสืบไป.... (หนึ่งฟ้าดินเดียว : หน้า 540)

เหตุการณ์สำคัญข้างต้นนี้นำไปสู่การตัดสินใจกำหนดยุทธศาสตร์การสร้าง “รัฐสมัยใหม่” ของพระเจ้าแผ่นดินสยามรัชกาลที่ห้า โดยทรงใช้อำนาจจัดการ “รวมรัฐ” ให้เป็นหนึ่งเดียวกันในที่สุด พระราชอำนาจจากพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ห้าแห่งสยามดำเนินไปอย่างรวดเร็วละมุนละม่อม ชนิดที่ศูนย์อำนาจทางล้านนาจำต้องยอมรับแบบอ้อมอึ้งตึงงัน จนนำไปสู่การปรับกระบวนอำนาจใหม่ตามบัญชาสยามทุกกรณีภายใต้สถานภาพใหม่ของความเป็น “หนึ่งฟ้าดินเดียว” กับสยาม นั่นคือการ

...ยกเลิกรฐานะหัวเมืองประเทศราชที่เป็นมาแต่เดิม โดยจัดการปกครองแบบ “มณฑลเทศาภิบาล” ขึ้นแทน (หนึ่งฟ้าดินเดียว : หน้า 608)

ภาพความจริงทางสังคมและบทเรียนจากประวัติศาสตร์ที่นวนิยายนำเสนอเหล่านี้เป็นการเน้นย้ำถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างการดำรงอยู่ของชาติกับอำนาจภายนอก พร้อมทั้งขบเน้นแนวคิดที่ว่า “รัฐ” มิได้เป็นเพียงเรื่องของเอกสิทธิ์ทางอำนาจที่ผู้ปกครองจะใช้เป็นขุมทรัพย์แสวงสุขได้ตามอำเภอใจ หากเป็นพื้นที่ที่ใครก็ตามเมื่อเข้ามาครอบครองและใช้ “อำนาจรัฐ” แล้วย่อมเป็นไปเพื่อการเฝ้าระวังรักษาอธิปไตยเหนือแผ่นดิน และปกป้องอภิบาลพลเมืองของรัฐนั้นอย่างถึงที่สุด เพื่อให้รอดพ้นจากเงื้อมมือผู้รุกรานรวมทั้งการครอบงำทำลายทั้งปวง ดังนั้นสถานการณ์ต่างๆ ดังที่นวนิยายสะท้อนออกมาดังกล่าว จึงเป็นข้อพึงสำเหนียกว่ากระบวนกรการดำรงเอกสิทธิ์เอกราช

ของชาตินั้นเป็นสิ่งยากลำบากยิ่ง ชัยชนะที่ได้มาในท่ามกลางการต่อสู้ดิ้นรนนั้นอาจจำเป็นต้องยอมสูญเสียบางส่วนของพิทักษ์รักษาส่วนใหญ่ ไม่มีใครได้สิ่งใดมาโดยมิต้องแลกกับการสูญเสียสิ่งใดไป สำคัญอยู่ที่ว่าเมื่อความสำเร็จนั้นเกิดขึ้นแล้วเราควรจะยอมรับความจริงอย่างเข้าใจและจดจำเป็นบทเรียน ดังที่ผู้ประพันธ์ได้คลี่ผืนภาพประวัติศาสตร์ล้านนาที่ต้องล้มสลายกลายกลืนเป็น “หนึ่งฟ้าดินเดียว” กับสยามซึ่งหมายถึง “ความรอด” ลักษณะหนึ่งที่นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ชุดนี้พยายามให้ทุกคนในชาติทำความเข้าใจและทำใจให้ได้

ระบบคุณค่าทางวัฒนธรรม : มรดกทางภูมิปัญญาและจิตวิญญาณของชาติ

กฤษณา อโศกสิน ลงลึกในรายละเอียดด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรมล้านนาในอดีตพอๆ กับรายละเอียดทางประวัติศาสตร์ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นชาติที่เคยยิ่งใหญ่รุ่งเรืองด้วยอารยธรรมมาแต่บรรพกาล นับตั้งแต่ “วิถีเจ้า” ลงมาจนถึงวิถีไพร่บ้านพลเมือง ผู้ประพันธ์ตั้งใจอย่างยิ่งที่จะนำเสนอภาพวิถีวัฒนธรรมล้านนาในนวนิยายผ่านเทคนิคการ “โปรยดอกไม้ม” ให้กระจ่ายไปทั่วตลอดทั้งเรื่องเพื่อเติมเต็มความหอมหวานงดงามแห่งชีวิตและสังคมในนวนิยาย กระบวนการนำเสนอในลักษณะเช่นนี้ไม่เพียงแต่จะช่วยลดความอัดแน่นชวนให้ติ่งเครียดของเรื่องราวทางการเมืองให้โปร่งเบาขึ้น หากยังเป็นการขับเน้นบทบาทหน้าที่ของนวนิยายอย่างลึกซึ้งในการสะท้อนถึงระบบคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ซึมแทรกอยู่ในจิตวิญญาณผู้คนเพื่อหล่อเลี้ยงรากเหง้าสังคมให้ดำรงอยู่ได้ตราบเท่าที่ยังไม่ถูกรอบงำทำลายให้สลายหายไป

ศาสนา : ระบบคุณค่าทางปัญญาและจิตวิญญาณ

ในนวนิยาย “เวียงแว่นฟ้า” กฤษณา อโศกสิน สร้างภาพจินตกรรมแสดง “ชีวิต” ที่กำลังเคลื่อนไหวของงานประเพณีพิธีกรรมใหญ่ๆ ของสังคมล้านนาให้เป็นพื้นที่เผยแสดงถึงความหยั่งรากลึกของระบบคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งหลอมรวมทั้งวิถี “เจ้า” และวิถีไพร่บ้านเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างเหนียวแน่น เป็นฉากเหตุการณ์และบรรยากาศในท่ามกลางสถานการณ์ที่เจ้าอาณานิคมพยายามเข้ามาคุกคามทั้งอธิปไตยและระบบความเชื่อของผู้คนในเวลานั้น ดังเช่น ภาพประเพณีไหว้พระธาตุในวันเพ็ญมาฆะฤกษ์ของล้านนา ซึ่งนิยมเดินทางขึ้นไปนมัสการพระธาตุดอยสุเทพมาอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี ในนวนิยายสะท้อนให้เห็นว่าพิธีกรรมทางศาสนานั้นเป็นทั้ง “เปลือกและกระดูก” ที่สำคัญยิ่งในการทำหน้าที่โอบอุ้มและหล่อหลอม “แก่น” ของพระศาสนาเอาไว้ เป็นพื้นที่แสดงออกถึงความเลื่อมใสศรัทธาของของศาสนิก ทั้งผนึกแน่นรวมคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งเจ้าและไพร่บ้านพลเมือง แม้แต่เป็นพื้นที่แห่งการพบปะอันเหมาะสมของหนุ่มสาวคนรักกันในสังคมที่เคร่งครัดประเพณีมีระบบการ “ผิดผี” เป็นเครื่องมือควบคุมสังคมอย่างล้านนา พื้นที่ของประเพณีชาวพุทธจึงรองรับหรือสร้างโอกาสเชื่อมไมตรีที่ดีที่สุดและเหนืออื่นใด พิธีกรรมเป็นเครื่องมือโน้มนำผู้คนให้เข้าถึงแก่นของศาสนธรรมผ่านการสั่งสอนถ่ายทอดพระธรรมจากพระสงฆ์และเป็นพื้นที่ปฏิบัติการทางศาสนาระดับลึกได้ในขณะเดียวกัน นับว่าผู้ประพันธ์มีมุมมอง

ที่ลึกซึ้งยิ่งดังคำบรรยายที่ว่า

การ “ขึ้นพระธาตุ” หรือไหว้พระเจดีย์นี้ถือเป็นกิจยานุญอย่างสูงของทั้งภิกษุสงฆ์และฆราวาส ด้วยว่าเป็นการจาริกแสวงบุญอีกโสดหนึ่งของพุทธศาสนิกชน... (เวียงแก้วฟ้า: หน้า 219)

ผู้ประพันธ์บรรยายบรรยากาศอันเปี่ยมด้วยชีวิตชีวาของงานประเพณี “ขึ้นพระธาตุ” ผ่านภาพขบวนของเจ้าหลวงและไพร่ทาสท่ามกลางฝูงชนเนืองแน่น ดังนี้

ขบวนของเจ้าบุรีรัตน์ถึงเชิงดอยสุเทพก่อนขบวนช้างม้าของเจ้าหลวงครู่หนึ่ง เจ้านายท้าวพระยา แลไพร่ทาสต่างก็มาถึงพร้อมหน้า ชุมนุมกันเป็นกลุ่มเป็นหมู่หนาแน่นรับเสด็จ ครั้นเสี่ยงฆ้องกลองกังวานขึ้น ต่างก็ทรุดกายลงคุกเข่าอย่างพร้อมเพรียง

เจ้าหลวงแลพระชายาเสด็จลงพร้อมพระธิดาคนเล็ก ทรงทักทายคนทั้งนั้นถ้วนหน้า สี่พระพักตร์วันนี้แสดงพระอารมณ์ปลื้มปิติในวันอันสุนทรด้วยธรรมทาน

ครั้นแล้วจึงทรงดำเนิรนำเจ้านายแลข้าราชการบริพารขึ้นดอย... ถวายนมัสการพระบรมธาตุแห่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอันเป็นหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุสิบสองเคราะห์เข้าอยู่ในบุญกิริยาวัตถุสาม

ฝูงชนเนืองแน่นต่างก็เดินตามกันไปเป็นขบวน ท่ามกลางนวลฟ้ายามสุริยาเรืองรอง วิหคนกไพร่เปรียบร้องเรีงว่า ประกาศทิวาวารศุภฤกษ์เบิกอรุณ....

และบรรยายภาพอันยิ่งใหญ่ทรงคุณค่าไพศาลและศักดิ์สิทธิ์ยิ่งของดอยสุเทพอันเป็นทั้งทรัพยากรแห่งชีวิตและเป็นดุจ “จอมขวัญ” สัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณ เพราะเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา ณ เพลาแห่งการสังสมบุญกิริยานั้นดังนี้

ไม่ป่าอันหนาที่บ่มล่อมอยู่รอบกาย คล้ายกำลังเดินขึ้นศรีแห่งหิมพานต์ ดอยสุเทพเบื้องนั้น ประหนึ่งเขาพระสุเมรุ อันเป็นศูนย์กลางจักรวาล ที่รวมของป่าแลน้ำ ที่เกิดของความร่มเย็นที่สิ่งสถิตยแห่งวิญญาณบรรพบุรุษ ที่สุดแห่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งนคร (เวียงแก้วฟ้า: หน้า 222)

นวนิยายยังให้ภาพรายละเอียดของการแสดงออกถึงความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งของพุทธศาสนิกชนทุกระดับ โดยเฉพาะเจ้าหลวงและราชินิกุลในฐานะองค์ศาสนูปถัมภกผู้เป็นต้นแบบแห่งศาสนิกชนไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน

...นับแต่ย่ำเย็นเป็นต้นไป พระสงฆ์ก็เริ่มทำพิธีบูชาพระพุทธรูป เจ้าหลวงทรงนำพระญาติร่วมประกอบพิธีบนศาลารายพระสงฆ์เปล่งวาจาประกาศ.. “หัวใจพระพุทธศาสนา” ... “ไม่ทำชั่วทั้งปวงยังกุศลให้เกิดขึ้น ทำจิตให้ผ่องแผ้ว...พระนิพพานเป็นธรรมชาติอันสูงสุด บรรพชิตย่อมไม่ทำร้ายผู้อื่น”

...

ครั้นแล้วพนักงานจึงถวายโคมไฟให้เจ้าหลวงทรงจุดประทีป... เจ้าหลวงเสด็จนำด้วยสี่พระพักตร์นั่งสงบ... ทรงถือประทีปพร้อมรูปเทียนดอกไม้เสด็จประทับณเวียนรอบพระเจดีย์ ทรงกล่าวคำว่า พุทโธ พุทโธ พุทโธ ตลอดระยะทาง... (เวียงแก้วฟ้า: หน้า 227)

กฤษณา อโศกสิน ให้ความสำคัญต่อเหตุการณ์อันเกี่ยวด้วยประเพณีขึ้นพระธาตุดอยสุเทพโดยใช้พื้นที่การบรรยายถึง 18 หน้า ตั้งแต่หน้า 218-236 ในนวนิยาย “เวียงแก้วฟ้า” เป็นการ

เน้นย้ำให้เห็นว่า พุทธศาสนานั้นเป็นศูนย์รวมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ ดังนั้น ศาสนจักรและอาณาจักรจึงต้องแนบแน่นเป็นหนึ่งเดียว ฝ่ายศาสนจักรเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ส่วนฝ่ายอาณาจักรเป็นผู้สนับสนุนและปกป้องธำรงทั้งศาสนาและอาณาจักรรวมทั้งไพร่ฟ้าประชาชน เพื่อให้เกิดความสงบสุขร่มเย็น ผู้ประพันธ์ถึงกับยกเอา “หัวใจของพระศาสนา” มากล่าวไว้ในนวนิยาย ทั้งหลักปฏิบัติและจุดมุ่งหมายสูงสุดที่มนุษย์ทุกคนควรจักมุ่งไปให้ถึง นั่นคือ “พระนิพพาน” ในนวนิยายจึงกล่าวถึง “งานบุญ” ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในล้านนาซึ่งสอดแทรกเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของผู้คนในยุคอดีตอย่างสมจริงสมจัง เพื่อเป็นการสื่อสารให้รู้ว่ายากนักที่จักทำให้ระบบความเชื่อความศรัทธาอันคลอนแคลน เพราะเหตุดังนี้ นวนิยายจึงเสนอภาพการ “เผชิญหน้า” กันระหว่างสองศาสนาในสถานการณ์การคุกคามของประเทศนักล่าเมืองขึ้น และเสนอผ่านบทบาทของตัวละคร “เจ้าหลวงล้านนา” ผู้ต่อต้านการเข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนาตามสนธิสัญญาระหว่างอังกฤษกับสยาม แต่มีอาจต้านทานได้ด้วยเป็นพระวิเทโศบายของรัชกาลที่ห้า จนเป็นเหตุนำไปสู่ความตรอมพระทัยจนถึงแก่เสด็จพิราลัยอยู่นอกคุ้มหลวงอย่างชวนสลดสังเวช นับว่านวนิยายได้เผยให้เห็นถึงพระวิสัยทัศน์ที่ลึกซึ้งเท่าทันกลยุทธ์ของฝ่ายเจ้าอาณานิคมจึงกล้าตัดสินใจตัดสินพระทัยที่จะ “ป้อมปราม” มิให้ชาวเมืองแปรพักตร์หันไปเป็นพวกเดียวกับนักล่าเมืองขึ้น เพราะการทำลายที่ลึกซึ้งที่สุดก็คือการทำลายระบบความเชื่อถือศรัทธาในศาสนาอันเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่ง และการครอบงำที่มีประสิทธิภาพที่สุดก็คือการหลอมรับความเชื่อใหม่

วิถีชีวิต : วิถีคิดและวิถีแห่งอุดมคติทางสังคม

นอกจากวัฒนธรรมทางศาสนาแล้ว นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ล้านนาชุดนี้ยังเต็มไปด้วยภาพวิถีชีวิตในแง่มุมต่างๆ อันล้วนสะท้อนถึงปรัชญาวิถีคิดและความสามารถตลอดจนความละเอียดประณีต ในเชิงศิลป์เชิงช่างของคนล้านนาในอดีต ตั้งแต่อารยธรรมใน “คุ้มหลวง” ซึ่งเต็มไปด้วยระบบระเบียบและพิธีรีตอง การจัดสัดส่วนโครงสร้างของหอว่าราชการและที่ประทับเจ้าฟ้าและราชินิกุล การจัดตกแต่งประดับประดาคุ้มหลวงอันขรึมขลังพิลาสพิไล ความสวยงามประณีตและรูปแบบการแต่งกายของเจ้าฟ้านางในขบวนแห่เสด็จ การดนตรีและการแสดงขับฟ้อนลีลาเฉพาะของล้านนาในคุ้มหลวง รวมตลอดถึงวิถีการค้าการธุรกิจแลกเปลี่ยนระบบปัจจัยต่างมาต่าง รวมไปถึงวิถีชีวิตแบบ “พอเพียง” และภูมิปัญญาด้านการจัดการระบบอาหารการกินที่สอดคล้องกับความอุดมสมบูรณ์และลักษณะภูมิศาสตร์ทางธรรมชาติในแผ่นดินล้านนาคนนั้น

ในด้านคติคำสอนประเภท “สุภาสิตเมืองเหนือ” อันสะท้อนถึงระบบคิดเชิงปรัชญาและแนวปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ก็ปรากฏแทรกอยู่เป็นระยะตลอดทั้งเรื่อง ตั้งแต่คำสอนระดับ “เจ้า” ไปจนถึงสามัญชน ดังเช่น ระบบการหล่อหลอมวิถีคิดและจิตสำนึกแบบ “วิถีเจ้า” ล้านนาผ่านคติคำสอนว่าด้วยมาตรฐานความเป็น “เจ้าที่ดี” ที่จะต้องเป็นผู้รู้จักสุขุมเก็บงำความรู้สึกต้องเป็นคนหนักแน่นเพราะอยู่ท่ามกลางคนหลายฝ่ายซึ่งอาจมีความเห็นที่แตกต่างหลากหลายอันอาจนำไปสู่

ความบาดหมางแตกแยกได้โดยง่ายหากมีการ “จัดการ” ไม่เหมาะสมต้องรักษาภาวะเยียบของแผ่นดินอย่างเคร่งครัด ต้องเตรียมปัจจัยการผลิตไว้ให้พร้อมสรรพ (อย่างมหาศาล) หากบกพร่องด้านใดก็ต้องเติมให้เต็มในด้านนั้น ต้องผูกไมตรีกับผู้คนโดยเฉพาะกับต่างเมืองไว้ให้มากที่สุดอย่าเลี้ยงดูคนที่เป็นเลี่ยนหนามแผ่นดิน (มอดเมือง) ฯลฯ ดังนี้

“...อย่าฟังคำสนส่อ เมื่อมีอาชญาใดไว้แล้วต้องยึดอาชญา นั้นให้มั่นคงไม่หวั่นไหว ให้เลี้ยงควายไว้แสนแอก เลี้ยงแขกไว้แสนทาง หากบ้านเมืองจิตจาง หือเอาเกลือเทลงไป

อย่าเลี้ยงมอดไว้ขบกัดเมือง

อย่าเอาผู้หญิงมาขี่ต่างม้า พร้าด้ามคมกล้ำอย่าเอาสับก้อนหิน อย่าถอนหลักช้างอย่างม้างหลักร้า” (เวียงแ่วนฟ้า: หน้า 96-97)

ระบบคุณค่าเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงอัจฉริยภาพของผู้ประพันธ์ที่สามารถ “เข้าถึง” ความลึกซึ้งและร่ำรวยทางวัฒนธรรมของสังคมล้านนาได้เป็นอย่างดีจนสามารถถ่ายทอดได้สอดคล้องกับเรื่องราวความเป็นไปของตัวละครจนดูเหมือน “จริง” อย่างยิ่ง และเป็นบทเรียนให้ตระหนักในความเป็น “ตัวตน” ของความเป็นล้านนาที่ควรต้องนำมาทบทวนทั้งในระดับสังคมและในระดับชีวิตประจำวัน

“วิถี” วัฒนธรรม : ตรรกะแห่งความเลือนไหลแปลงเปลี่ยน

อย่างไรก็ตาม “วัฒนธรรม” ในมุมมองของกฤษณา อโศกสิน นั้น ด้านหนึ่งก็เห็นว่าเป็นรูปแบบที่เป็นลักษณะเฉพาะถิ่นเฉพาะที่ วัฒนธรรม “เจ้า” ย่อมแตกต่างจากวัฒนธรรม “ไพร่” วัฒนธรรมล้านนาย่อมแตกต่างจากวัฒนธรรมไทใหญ่ แต่อีกด้านหนึ่งผู้ประพันธ์ก็นำเสนอว่าแท้ที่จริงแล้ววัฒนธรรมเป็นทั้งเนื้อหาเชิงองค์ความรู้และวิถีคิด ซึ่งมี “กระบวนการ” ดำรงอยู่ที่มีได้เช่นนี้อยู่กับที่หากมีการเลือนไหลจากส่วนหนึ่งไปยังอีกส่วนหนึ่งหรือเกิดการผสมผสานกันขึ้นตามแต่เงื่อนไขและลักษณะปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนในกาลเทศะหนึ่งๆ ด้วยการที่นวนิยายได้จำลองถึงสถานการณ์การขับเคลื่อนของพลังอำนาจของกระแสโลก (โลกาภิวัตน์ในยุคหนึ่ง) ในเวลานั้นจึงทำให้เห็นภาพการเลือนไหลทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากการติดต่อสื่อสารผ่านระบบความสัมพันธ์ลักษณะต่างๆ ของผู้คนทั้งระบบการเมืองเศรษฐกิจการค้าและระบบการอยู่ร่วมทางสังคมด้วย

การเลือนไหลทางวัฒนธรรมผ่านระบบการเมืองนั้นเห็นได้ชัดเจนที่สุดจากแกนหลักสำคัญของเรื่องทั้งหมดอยู่แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงกระแทกเข้ามาของกลุ่มประเทศนักล่าอาณานิคมตะวันตกที่มุ่งหมายมาฉกชิงทรัพยากรในเวลานั้น ที่ในที่สุดได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบคิดด้านจัดการปกครองจากระบบเจ้าประเทศราชเข้าสู่ระบบมณฑลเทศาภิบาลซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองการปกครองเข้าสู่ความทันสมัยในเวลานั้น เป็นการจัดระเบียบราชการที่วางอยู่บนความเป็นเหตุเป็นผลและระบบระเบียบใหม่ที่เกิดขึ้นกับรัฐล้านนาภายหลังการสลายอำนาจ “เจ้า”

ในด้านระบบเศรษฐกิจการค้านั้น กล่าวได้ว่านวนิยายของกฤษณา อโศกสิน ฉายภาพเศรษฐกิจการค้ายุคก่อนความทันสมัยได้อย่างน่าตื่นตาตื่นใจ ทั้งรูปแบบ “กาดหมั้ว” และรูปแบบการค้าระบบจวนต่างมาต่างซึ่งเป็นการค้าขายที่ต้องใช้วัวและม้าเป็นพาหนะในการคมนาคมเดินทางขนถ่ายสินค้า และบางกรณีก็มีการใช้เรือเป็นพาหนะขึ้นล่องตามแม่น้ำขนาดใหญ่ เป็นระบบการค้าที่ผสมผสานระหว่างการ “แลกเปลี่ยน” สินค้าคือการนำสินค้าชนิดหนึ่งไปแลกเปลี่ยนกับสินค้าชนิดอื่นที่ต้องการ และ “การค้าขาย” สินค้าที่ใช้เงินตราเป็นตัวกลางซื้อขาย สิ่งที่มาพร้อมกับวัฒนธรรมการค้านี้ก็คือการผสมผสานทางวัฒนธรรมด้านอื่นๆ ด้วย เช่น ภาษา คนไทใหญ่ก็จะสามารถใช้ภาษาล้านนาได้ คนล้านนาก็จะสามารถสื่อสารกับคนไทใหญ่ได้ รวมทั้งในด้านอาหาร การกินและเครื่องนุ่งห่มต่างๆ เป็นต้น

ส่วนระบบการอยู่ร่วมทางสังคมนั้นจะเห็นได้จากภาพการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชนชาติไทใหญ่กับล้านนา และภาพปฏิสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น “เจ้า” กับ “ไพร่” ในสังคมล้านนา ภาพการเลื่อนไหลทางวัฒนธรรมดังกล่าวปรากฏชัดผ่านบทบาทของตัวละครคู่พระคู่นาง 2 คู่ ได้แก่ คู่ของเจ้าม่อนฟ้าราชนิกุลโตกับบัวปรีนางไพร่รับใช้ “เจ้า” ในคุ้มหลวงเชียงใหม่ กับคู่ของชนชั้นไพร่อย่างเมืองรามมหาดเล็กในคุ้มหลวงเชียงใหม่กับเจ้าหญิงระยับเนตรราชนิกุลเจ้าเชื้อเจ็ดตนผู้ครองนครเชียงใหม่

การต่อต้านการครอบงำ : ความตระหนักสำนึกและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

แม้ชั้นเชิงทางวรรณศิลป์ที่ผู้ประพันธ์เลือกใช้ในการประพันธ์นวนิยาย “เวียงแว่นฟ้า” “หนึ่งฟ้าดินเดียว” และ “ขุนหอคำ” จะมีได้เน้นการสร้างปฏิริยาทางอารมณ์แบบขัดแย้งรุนแรงแยกขั้วระหว่างตัวตนกับ “ความเป็นอื่น” แต่ก็เป็นผลงานที่พยายามฉายภาพชีวิตกลุ่มต่างๆ ที่อยู่ภายใต้การรุกรานของชะตากรรมทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมอย่างละเอียดเพื่อขับเน้นให้เห็นระบบคุณค่าอันเป็นลักษณะเฉพาะทางสังคมและวัฒนธรรมของชนชาติล้านนาและไต รวมทั้งความเจ็บปวดต่อผู้ด้อยชนของตัวแทนกลุ่มต่างๆ ที่ถูกบีบคั้นจากอำนาจจักรวรรดินิยมในเวลานั้น ดังนั้นผลงานนวนิยายชุดนี้จึงเน้นให้เกิดการกระตุ้นรื้ออารมณ์ในระดับมีนธรรมสำนึกและนำไปสู่การใช้สติปัญญาใคร่ครวญอย่างสุขุม ทั้งความรู้สึกเข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้ที่ตกอยู่ในสถานการณ์บีบคั้นต่อชะตากรรม ขณะเดียวกันก็ต้องรู้เท่าทันอำนาจครอบงำไม่ว่าจะในระดับใดๆ ก็ตามที่จะส่งผลให้สูญเสียเสรีภาพและความสุขสงบอันควรจะเป็น แทนที่การเก็บฝังความอาฆาตแค้นหรือความจ้องจ้องที่มีต่อกัน ไม่ว่าจะเป็นระดับรัฐชาติหรือระดับปัจเจก ซึ่งในที่นี้ก็คือระหว่างรัฐล้านนาในอดีตและตัวแทนปัจเจกที่เป็น “พลเมืองของรัฐ” ไม่ว่าจะอดีตหรือปัจจุบันหาไม่แล้วก็จะกลายเป็นเพียงการเจ็บจำที่สูญเปล่า

นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ทั้งสามเรื่องของกฤษณา อโศกสิน ล้วนนำเสนอเรื่องราวของความเป็นไปของชาติบ้านเมืองและผู้คนที่ต่างต่อสู้ดิ้นรนเพื่อการอยู่รอดจากปากเหยี่ยวปากกาเจ้าอาณานิคมตะวันตกที่ทั้งรุกรานและพยายาม “ครอบงำ” ด้วยอำนาจสารพัดวิธีจึงเห็นได้ว่า

นวนิยายมุ่งผลิตซ้ำความทรงจำทางสังคมเพื่อนำเสนอบทเรียนในด้านการสร้างความตระหนักสำนึกในการต่อต้านการครอบงำอย่างน้อยจาก 3 กรณีต่อไปนี้

กรณีรัชกาลที่ห้าแห่งสยาม

รัชกาลที่ห้าขึ้นครองราชย์ต่อสู้อำนาจด้วยยุทธศาสตร์อันลึกลับด้วยพระปรีชาญาณยิ่งเท่าที่ “พระมหากษัตริย์” นักรบสมัยใหม่แห่งแผ่นดินเอเชียอาคเนย์ ณ เวลานั้นจะสามารถทำได้จนประสบความสำเร็จรอดพ้นภัยใหญ่หลวง นวนิยายมุ่งนำเสนอให้เห็นถึงน้ำพระทัยอันใหญ่ยิ่งของพระองค์ เช่นนี้ก็เพื่อกระตุ้นให้ผู้คนในสังคมตระหนักถึงความเป็นผู้มีจิตสำนึกอิสระกล้าหาญที่จะต่อต้านการครอบงำทุกกรณีดังพระราชปณิธานอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ แม้ในนวนิยายจะมีได้ไปรยคำสดุดีแต่ผู้ประพันธ์ก็ใช้เหตุการณ์ทั้งมวลทั้งที่พยายามอ้างอิงจากหลักฐานทางวิชาการและทั้งที่จินตนาการเสริมนั้นเป็นเครื่องแสดงอย่างแจ่มชัดอยู่แล้ว นับเป็นการนำเสนอที่นุ่มนวลยิ่งเพราะเป็นมุมมองที่ผ่านออกไปจาก “ล้านนา” ในฐานะประเทศราชของสยาม

กรณีเจ้าหลวงพระองค์ที่หกแห่งล้านนา

กรณีล้านนานั้น กฤษณา อโศกสิน พยายามเสนอภาพด้วยสายตาของผู้ที่เข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของผู้ที่ถูกกระทำไม่ว่าจะด้วยเจตนาดีร้าย อย่างไรก็ตาม ในฐานะของ “ผู้ถูกกระทำ” โดยเฉพาะการเป็น “ประเทศราช” นั้น มีใช้สิ่งที่น่าภาคภูมิใจใดๆ ตรงกันข้ามกลับเป็นดังหอกค้ำคอและการถูกมัดรัดตรึงที่ทำให้ไม่สามารถต่อสู้ดิ้นรนใดๆ ได้ ผู้ประพันธ์แสดงภาพอันน่าสะเทือนใจเช่นนี้ผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ห้ากับเจ้าหลวงล้านนาพระองค์ที่หก ในนวนิยาย “เวียงแว่นฟ้า” กฤษณา อโศกสิน วาดภาพให้ “เจ้าหลวงล้านนา” พระองค์ที่หกนั้นเป็นผู้สืบล้มตดิวงค์มาจาก “เชื้อเจ้าเจ็ดตน” ผู้ครองนครเชียงใหม่ มีบุคลิกพูดน้อยเงียบขรึม น่ายำเกรง นิยมใช้อำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดจนได้ชื่อว่าเป็น “เจ้าชีวิต” แต่เพียงเมื่อทราบข่าวการขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่ห้าแห่งสยาม เจ้าหลวงในวัยชราก็ถึงกับหวั่นหวาดในพระทัย...

“คิดถึงกษัตริย์เจ้ารัชกาลที่ ๔ ยิ่งคิดก็ยิ่งเห็นว่าเป็นผู้ประเสริฐสุด สยามบ่ต้องเสียดินแดน บ่ต้องเสียเอกราชก็เพราะกษัตริย์เจ้าพระองค์นี้... เพราะท่านรู้เท่าทันพวกกุลว...”

“เจ้าพี่กล่าวจะนี้หมายถึงอะหยัง”

“ป่มีความหมาย...”

“เจ้าพี่ป่เคยเกรงผู้ใด”

“ในชีวิตหนึ่งของเฮา คงต้องมีผู้หนึ่งที่เฮาต้องเกรง” (เวียงแว่นฟ้า: หน้า 157)

บทสนทนานี้เป็นการปูพื้นฐานไปสู่ภาพปฏิสัมพันธ์อันเข้มข้นระหว่าง “เจ้า” แห่งสยามและ “เจ้า” แห่งล้านนาในอนาคต ในฐานะเจ้าประเทศราชกับประเทศราช ซึ่งนวนิยาย “เวียงแว่นฟ้า” ได้สร้างจินตกรรมเผยลึกเข้าไปถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสยามกับล้านนาที่ “รูกืบ” เพื่อการดูดกลืนล้านนาชัดเจนขึ้นเรื่อยๆ กระบวนการทางกฎหมายหรือสนธิสัญญาใดที่รัฐสยามจำยอมผูกพันอย่างเสียเปรียบฝ่ายจักรวรรดิที่พยายาม “รูกืบ” เพื่อฮุบสยามและล้านนาก็เป็นอันส่งผลกระทบถึงความมั่นคงของล้านนาทุกกรณีไป

จนท้ายที่สุดของเรื่อง ผู้ประพันธ์อ้างอิงเอาเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์มาผูกเรื่องให้พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ห้าแห่งรัฐสยามตัดสินใจดำเนินการอนุญาตให้หมอสอนศาสนาคริสต์ียนเข้ามาเผยแผ่ศาสนาในเชียงใหม่ ซึ่งเป็นนโยบายที่สร้างความกดดันแก่เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 6 อย่างหนัก จนเกิดการตอบโต้โดยการสังหาร (ทางลับ) ชาวพุทธล้านนาสองคนที่เปลี่ยนไปเข้ารีตเป็นคริสต์ียนเป็นการข่มขู่ผู้มีให้คนล้านนา “แปรพักตร์” ไปเข้าข้างฝ่ายนักล่าอาณานิคม การณ์เช่นนี้กระทบความสัมพันธ์ภายใต้สนธิสัญญาระหว่างสยามกับจักรวรรดิอังกฤษ จนรัชกาลที่ห้าทรงแก้ปัญหาโดยทรงแต่งตั้งพระอุปราชเจ้าเชียงใหม่ให้ดูแลอำนาจความสะอาดปลอดภัยแก่หมอสอนศาสนาคริสต์ียน เหตุการณ์นี้มีความหมายใหญ่หลวงเท่ากับเป็นการปลิดมงกุฎกษัตริย์ลงจากพระเศียรพร้อมๆ กับทิ้งแทงปลายหอกเพลิงทะเลาะลงพระอุระเจ้าหลวงเชียงใหม่เพราะผู้ประพันธ์หยิบยืมเหตุการณ์จริงทางประวัติศาสตร์มาเป็นเงื่อนไขอันเลวร้ายที่สุดในเรื่องมาบีบคั้นเจ้าหลวงล้านนาจนถึงกับล้มป่วยด้วยความตรอมพระทัยทันทีที่มีพระบัญชาเช่นนั้น เพราะไม่เพียงแต่เป็นการลดทอนพระราชอำนาจแต่ยังเป็นการหยามเกียรติอย่างเลวร้ายที่สุดกับผู้เคยครองสถานะเป็นถึง “เจ้าชีวิต” ผู้เข้มแข็งและเข้มงวด แต่กลับถูกระทำให้สิ้นศักดิ์อันน่าจ้ออย่างไม่มีทางสู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสู้เพื่อปกป้องสิ่งที่มาล้นคลอนสถาบันหลักทางสังคมวัฒนธรรมในความรู้สึกของเจ้าหลวงผู้มีความยึดมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง จนถึงกับยอมใช้อำนาจเด็ดขาดเช่นนั้นไปด้วยทรงเล็งเห็นการณ์ไกลในวันข้างหน้า

การผูกเรื่องในนวนิยาย “เวียงแก้วฟ้า” เช่นนี้นอกจากจะบ่งเน้นถึงสภาพเสียเปรียบจากการตกอยู่ในสถานะเมืองขึ้นแล้ว ยังชี้ให้เห็นถึงน้ำพระทัยอันเด็ดเดี่ยวมุ่งมั่นที่จะพิทักษ์รักษารากเหง้าและจิตวิญญาณของแผ่นดินแต่กลับมิสามารถด้วยมิมิสิทธิ์ที่จะทำการใดตามพระประสงค์ได้ แม้เคยมีอำนาจล้นฟ้าเป็นถึงเจ้าชีวิตแต่ก็จำต้องสยบยอมอำนาจผู้เหนือกว่าอย่างมิอาจหลีกเลี่ยงได้ว่าหากกระทำสิ่งใดไปก็ย่อมกระทบต่อพระอุปราชราชบุตรของพระองค์ ด้วยพระอุระร้ายยิ่งพระองค์เสด็จนิวัตคืนพระนครเชียงใหม่อย่างบอบช้ำและทุกข์ทรมานจนถึงแก่เสด็จพิราลัยอย่างอ้างว้างอาดูรระหว่างทาง และมีได้คืนสู่คัมหลวงเชียงใหม่อีกเลยจนตลอดถวายพระเพลิงพระศพ นับว่านวนิยายได้ใช้ศิลปการที่ก่อความสะเทือนใจอย่างล้าลึกสำหรับใครก็ตามที่ “เข้าถึง” อารมณ์ความรู้สึกของตัวละครสำคัญพระองค์นี้ และย่อมส่งผลเป็นการตอกย้ำให้เห็นถึงจิตสำนึกต่อต้านการครอบงำอย่างถึงที่สุดกระทั่งชีพดับสลาย

กรณีเจ้าหญิงระยันเนตรแห่งคัมหลวงเชียงใหม่

นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ล้านนาชุดนี้สะท้อนระบบสังคมที่มีการแบ่งชนชั้นผ่านวิถี “เจ้า” ใน “คัมหลวง” หรือพระราชวังของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ภาพชีวิตที่เคลื่อนไหวใน “คัมหลวง” จึงเป็นพื้นที่แสดงออกของระบบความสัมพันธ์ทางชนชั้นระดับต่างๆ ของผู้คนนับแต่ “เจ้าหลวง” ลงมาจนถึงเหล่า “ไพร่ทาส” ทั้งปวง คัมหลวงนั้นเต็มไปด้วยระเบียบกฎเกณฑ์ข้อปฏิบัติเฉพาะที่เน้นกรอบฐานันดรหรือสถานภาพทางชนชั้น โดยเฉพาะความสัมพันธ์ในด้านความรักและการแต่งงานที่จะต้องพยายามเกี่ยวดองกันระหว่างผู้ที่อยู่ชนชั้นเดียวกันเท่านั้น จนน้อยนักที่จะมีการ “ข้าม” วัฒนธรรมชนชั้น ซึ่งถ้ามีก็มักจะเป็น “เจ้า” ฝ่ายชายกับหญิงสามัญชน

อย่างไรก็ตาม ระบบความสัมพันธ์ในคุ้มหลวงเชียงใหม่จะดำเนินไปในลักษณะถ้อยที่ถ้อยอาศัยพึ่งพากันแบบ “เจ้าอยู่ได้ด้วยไพร่” ดังนั้นโอกาสที่ “เจ้า” กับ “ไพร่” จะใกล้ชิดสนิทสนมกันก็จะเกิดขึ้นได้ไม่ยาก ผู้ประพันธ์จึงใจเลือกเอา “โอกาส” เช่นว่านี่มานำเสนอแง่มุมสนับสนุนแนวคิดเชิงต่อต้าน “ระบบเก่า” ที่ครอบงำอยู่ ผ่านตัวละครคู่พระคู่นางสำคัญของเรื่องคือ ไพร่หนุ่ม “เมืองราม” กับ “เจ้าหญิงระยับเนตร”

ผู้ประพันธ์สร้างหนุ่มน้อยเมืองรามโดยเริ่มจากให้เขาหลุดออกมาจากเบ้าหลอมของวัดพุทธเมืองละคอน (ลำปาง เขาได้รับการถ่ายทอด “วิชา” มาจากครูบาแก่นตา จึงเพียบพร้อมด้วยองค์ความรู้ความชำนาญทั้งเชิงช่าง ทั้งการดูแลม้าและขับขี่ม้า โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ ส่วนองค์ความรู้ทางพุทธศาสนานั้นหล่อหลอมอยู่ในจิตวิญญาณที่ทำให้เขาเป็นคนซื่อสัตย์สุจริต รับผิดชอบต่อหน้าที่และจงรักภักดีต่อ “เจ้า” เนื้อหาว ผู้ประพันธ์ผลักดันให้เขาเลื่อนไกลเข้าไปอยู่ชิดติดกับศูนย์กลางอำนาจใหญ่ของแผ่นดินล้านนาในฐานะมหาดเล็กสนองพระองค์ เพื่อให้กลายเป็นเบ้าหลอมทางชนชั้นใหม่ที่เขาต้องปรับตัวเรียนรู้วัฒนธรรมเจ้าในราชสำนัก เรียนรู้กระบวนการอำนาจ รวมทั้งความรักอันมั่นคงลึกซึ้งครั้งแรกในชีวิตกับสาวใช้ในคุ้ม แต่ก็ถูกแย่งชิงคนรักจนหัวใจสลายด้านขวาไปพักหนึ่ง ชีวิตในคุ้มหลวงของเขาก้าวหน้าขึ้นเรื่อยๆ จากบุคลิกที่เอาจริงเอาจังและฉลาดหลักแหลมมีความรอบรู้ จนกระทั่งได้พบรักใหม่อีกครั้งกับเจ้าหญิงระยับเนตร เมืองรามรู้ดีว่านั่นย่อมหมายถึงชีวิต แต่ในที่สุดหนุ่มสาวต่างฐานันดรก็ฝ่าข้ามกรอบทางชนชั้นอย่างกล้าหาญตรงไปตรงมาจนได้รับการยินยอมจาก “เบื่องสูง”

สิ่งที่น่าสนใจก็คือผู้ประพันธ์สร้างบุคลิกภาพตัวละครฝ่ายหญิงให้เป็นตัวของตัวเองมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ เธอได้ติดตามเจ้าพ่อไปทัพและรับการปลูกฝังถ่ายทอดความรู้ทางประวัติศาสตร์มากมายทั้งจากบิดาและจาก “เมืองราม” ซึ่งเป็น “ครู” ผู้ถ่ายทอดวิชาให้ นั่นเป็นการหล่อหลอมวิธีคิดใหม่โดยไม่รู้ตัว ที่สำคัญคือเธอพบความจริงเกี่ยวกับสถานภาพความเป็น “เจ้า” ที่ขึ้นอยู่กับคุณค่าอันสูงส่งที่อยู่ในตัวคนๆ นั้นหาใช่เฉพาะจากกำเนิดเท่านั้นไม่ เธอจึงกล้าให้เหตุผลกับหม่อมแม่ของเธอได้ฉาดฉานยิ่งนัก

“เจ้าก็เกิดจากไพร่นั่นแลแม่...หนานตีบจ้างคือโพนจ้างเนอเจ้า บได้หล่นลงมาจากสวรรค์ แต่เนื่องด้วยเป็นมีผญา แก่นกล้าเสียสละ เป็นจึงพิเศษกว่าคนอื่น” (หนึ่งฟ้าดินเดียว : หน้า 415)

และเธอก็รู้ประจักษ์แก่ใจดีว่าไพร่หนุ่มคนรักนั้นก็เป็นผู้มีวิชาความสามารถและยังเก่งกล้าเหนือกว่าหนุ่มๆ ในราชินิกุลที่มานำมาปองเธออีกหลายพระองค์ด้วยซ้ำ เนื้อหาอื่นใดก็คือหัวใจรักและศรัทธาอันลึกซึ้ง ทำให้เธอกล้า “ขบถ” ต่อฐานันดรและพร้อมที่จะเผชิญกับแรงเสียดทานทั้งปวงเพื่อใช้ชีวิตร่วมกับเขา สิ่งที่น่าแปลกก็คือผู้ประพันธ์ผูกเรื่องให้ “ผู้หลักผู้ใหญ่” ฝ่ายเจ้าระดับสูง โดยเฉพาะพระชายาเจ้าหลวงเชียงใหม่ที่กลับเป็นฝ่ายสนับสนุนเสียเองในที่สุด ดังคำสอนของพระนางที่พูดกับเจ้าเนตรว่า

...ถ้าเจ้าเลือกไพร่มาเป็นผัว เจ้าจักต้องนับถือไพร่ว่าเป็นผัว บ่ใช่เห็นผัวว่าเป็นไพร่ จึงหยามได้หยามเอา ถ้าเจ้าทำจะนั้น อีกเท่าอีกก็ต้องสะบันในวันหนึ่ง.. (พระชายาพูดกับเจ้าเนตร ในหนึ่งฟ้าดินเดียว: หน้า 366)

และคำสอนของหม่อมแม่ของเธอผู้มาจากสามัญชนที่ว่า

...ไฉ่เมืองมันเคยเป็นข้ามาก่อน มันยอมคั่นกะการเป็นข้า มีผัวเหมือนมีข้าจังกามสง่าได้จะใด... เจ้าต้องยกย่องผัวของเจ้าให้เคียงบ่าเคียงไหล่ให้จงได้... (หนึ่งฟ้าดินเดียว : หน้า 355)

...เมื่อลูกเลือกเป็นเป็นผัว ลูกต้องลืมหูได้ว่าลูกเป็นเจ้า (หนึ่งฟ้าดินเดียว : หน้า 415)

ถ้อยคำจาก “หัวใจ” ของสองหญิง หนึ่งคือผู้สูงศักดิ์ อีกหนึ่งคือสามัญชนดังกล่าวบ่งบอกถึงความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อชีวิตคู่ที่มีที่มาที่แตกต่างชนิดที่... “ด้วยชั้นวรรณะที่ขวางกัน ไกลกันจน มีดมัว...” (หนึ่งฟ้าดินเดียว: 366) แต่ก็เป็นไปได้ที่จะ “อยู่ร่วมกัน” ได้ หากต้องมีการ “จัดการ” ที่ดีกับสถานภาพและวัฒนธรรมทางชนชั้นที่แตกต่างกันนั้น

เหตุการณ์ในชีวิตรักของตัวละครคู่พระคู่นางนี้มิได้จบลงภายในเรื่อง “หนึ่งฟ้าดินเดียว” หากยังมี “บทแสดง” ต่อเนื่องไปจนถึงภาค “ขุนหอคำ” เพื่อแสดงให้เห็นถึงกระบวนการฝึกฝนวัฒนธรรมต่างชนชั้นที่เลื่อนไหลเข้าหากันผ่านวิถีสมรสสมรัก ซึ่งก็สามารถฝ่าฟันไปได้ด้วยดี เป็นการบ่งบอกชัดเจนว่า กรอบ วิถี “เก่าแก่” ใดที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงก็ควรที่จะมีการปรับให้เหมาะสมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเส้นกันแบ่งที่จะบิดเบือนหรือลดทอนความจริงของความเป็นมนุษย์ เจ้าหญิงระยัยเนตรและ “พญารามรักษาเขตต์” เป็นตัวละครที่ทำหน้าที่ส่งทอด มโนทัศน์เชิงต่อต้านได้อย่างสง่างามและสมจริงสมเหตุสมผลยิ่ง

บทส่งท้าย

ยามเมื่อย้อนมองบรรพกาล ล้านนาเคลื่อนไหวครุ่นใจเป็นลำดับ นับได้ทั้งรุ่งเรืองแลเสื่อม ไตรมทั้งเกริกไกรแลพ่ายแพ้ รัชสมัยขลุ่ยแลเปิดปลง เปรียบประจักษ์คนผู้หนึ่ง กอปรด้วยสุขสำราญแลยากเข็ญ ปรองดองแลแก่งแย่ง (เวียงแว่นฟ้า: หน้า 222) ...มีว่าบ้านเมืองหรือผู้คน... เมื่อเจริญสูงสุดแล้ว ย่อมต้องค่อยๆ เสื่อมลงเป็นลำดับ อันเป็นวัฏจักรที่เลี่ยงไม่ได้ (หนึ่งฟ้าดินเดียว: หน้า 333)

บทสรุปของกฤษณา อโศกสิน ข้างต้นนี้อาจเตือนให้เรารู้จักยอมรับความเป็นจริงของธรรมชาติ อันไม่มีสิ่งใดจีรังยั่งยืน แต่แง่มุมประวัติศาสตร์ที่ผู้ประพันธ์เลือกมา “ผลิตซ้ำและสร้างใหม่” ให้เป็นความทรงจำทางสังคมร่วมกันอีกครั้งในท่ามกลางวิกฤตทางอารยธรรมมนุษย์ที่กำลังถูกครอบงำด้วย วัฒนธรรมสมัยใหม่ที่ขยายตัวมากับโลกาภิวัตน์นี้ ทำให้ผลงานของเธอจัดเรียงเข้าไปอยู่ในแถวของ ศิลปะแห่งการต่อต้านได้อย่างสง่างามเช่นเดียวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบอื่นๆ เพราะโลกาภิวัตน์ทำให้มนุษย์รู้สึกแปลกแยกกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ดังนั้นสิ่งที่ตามมาได้ๆ กันก็คือ กระบวนการตอบโต้หรือต่อต้านของหน่วยพลังทางสังคมรูปแบบต่างๆ การเผชิญหน้ากับอำนาจ ครอบงำอาจแสดงออกโดยการหลีกเลี่ยง หรือปฏิเสธชัดเจน หรือไม่ก็ยอมลดทอนบางส่วน

ผลงานกลมกลืนบางส่วนและฟุ้งฟักรักษาบางส่วนเท่าที่จะทำได้ ไม่ว่าการต่อต้านนั้นจะมาจากการตระหนักรู้หรือมีเจตนาชัดเจนที่จะต่อต้านหรือไม่ก็ตาม เสาหลักสำคัญประการหนึ่งของปฏิริยาต่อโลกาภิวัตน์และวัฒนธรรมสมัยใหม่ดังกล่าวก็คือการย้อนกลับไปทบทวนระบบคุณค่าความหมายของสิ่งที่เคยมีมาในอดีตเพื่อคัดกรองและขบขันความเป็นตัวตนของตน ด้วยเหตุที่ระบบคุณค่าในอดีตมักจะตรงกันข้ามกันคนละขั้วกับค่านิยมที่โลกสมัยใหม่สร้างขึ้น และการทบทวนอดีตก็อาจช่วยให้ได้บทเรียนที่ดีสำหรับปัจจุบัน

มโนทัศน์ต่างๆ ที่ปรากฏผ่านการย้อนทวนเหตุการณ์รวมทั้งภูมิปัญญาและจิตวิญญาณของอดีตในเนื้อหานวนิยายอิงประวัติศาสตร์ล้านนาชุดนี้ ที่แท้ก็คือมโนทัศน์ต่อต้านโลกาภิวัตน์ ไม่ว่าจะโดยจงใจหรือไม่ก็ตาม ทั้งนี้เพราะการนำเอาด้านที่ตรงกันข้ามกับระบบคิดแบบโลกาภิวัตน์มาขบขัน ไม่ว่าจะ เป็นมโนทัศน์ว่าด้วยการปกป้องพรหมแดนอธิปไตยของชาติ หรือการตระหนักสำนึกในระบบคุณค่าทางวัฒนธรรม และการต่อต้านการครอบงำ ต่างล้วนสวนกระแสโลกาภิวัตน์ทั้งสิ้น ในขณะที่ “โลกาภิวัตน์” ยุคสมัยใหม่ในปัจจุบันพยายามสลายเส้นแบ่งต่างๆ เข้าสู่ “ความไร้พรหมแดน” แต่กฤษณา อโศกสิน กลับใช้นวนิยายของเธอเสนอว่าเอกราชและอธิปไตยแห่งรัฐนั้นต้องมี “พรหมแดน” ที่จะให้ใครละเมิดมิได้ และแม้โลกาภิวัตน์จะทำให้พลังการเคลื่อนไหวของวัฒนธรรมแต่ละซีกส่วนนั้นแข็งแรงมากขึ้น แต่ทุกชนชาติเผ่าพันธุ์ก็จำเป็นต้องรักษารากเหง้าทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับตนเองเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุข และเจ้าของวัฒนธรรมนั้นๆ ก็มีสิทธิ์ที่จะปกป้องวัฒนธรรมของตนโดยชอบธรรม และสุดท้ายก็เพื่อจะยืนยันผ่านนวนิยายว่าอิสรภาพเหนือการครอบงำนั้นเป็นศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็น การครอบงำทางการเมืองทางวัฒนธรรมหรือเป็นการครอบงำของกิเลสชั่วร้ายใดๆ ที่มากับวัฒนธรรมบริโภคนิยมโลกาภิวัตน์ที่เรากำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน...

...อีกไม่นาน ในปีพุทธศักราช 2558 พรหมแดนระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ต้องถูกทะเลาะด้วยกฎบัตรทางการเมืองและการค้าต่างๆ แล้วชายาโยการสื่อสารคมนาคมยุคใหม่ก็จะพุ่งผ่านแผ่นดิน สายน้ำและท้องฟ้าอากาศไปยังทุกหนแห่งที่มี “ชุมทรัพย์” อันไพศาลรออยู่..ไปตามพลังส่งอันแรงลโมภเจี๊ยะพลันจากเงื้อมมือของภูตจักรวรรดิยุคโลกาภิวัตน์สมัยใหม่! สถานการณ์เช่นนี้ย่อมเรียกร้องมโนทัศน์ทางปัญญาในการชี้นำสังคมให้สามารถเผชิญหน้ากับอำนาจจักรวรรดิยุคใหม่ได้อย่างเท่าทัน หรือมิใช่?

ผืนภาพแห่งวรรณศิลป์อันถักทอด้วยเส้นไหมและฝ้ายจากประวัติศาสตร์มนุษยชาติใน “เวียงแก่นฟ้า” “หนึ่งฟ้าดินเดียว” และ “ขุนหอคำ” จึงไม่เพียงแต่จะเป็นดังดวงแสงแห่งปัญญาอันเรืองโรจน์เพื่อทำหน้าที่ส่องทางให้กับผู้คนยุคนี้ หากยังได้บรรจพพลังเมตตาเสียสละจากหัวใจอันยิ่งใหญ่ของนักประพันธ์สตรีคนหนึ่งแห่งแผ่นดินเอเชียอาคเนย์เข้าไว้ด้วย นับว่าเธอได้ยอมอุทิศตนอย่างสาหัสสากรรจ์ที่สุดในชีวิตเพื่อจดจาวานเล่า นำพาเราย้อนทวนไปเก็บกรอวงวยจากอดีตก็ด้วยหวังให้เกิดการสานร้อยรองรับให้เท่าทันการณ์ปัจจุบัน ดวงจิตอาทรในชะตากรรมเพื่อนมนุษย์เช่นนี้ไม่เคยห่างหายไปจากปลายปากกาของนักประพันธ์นามอุโฆษ..

...กฤษณา อโศกสิน... โลกจะจดจำเธอไปพร้อมๆ กับ “ความทรงจำ” ทางปัญญาที่เธอสรรค์สร้างไว้อย่างงดงามนี้

เอกสารอ้างอิง

กฤษณา อโศกสิน. (2544). เวียงแว่นฟ้า. กรุงเทพฯ: ดับเบิ้ลนายน์.

_____. (2546). หนึ่งฟ้าดินเดียว. กรุงเทพฯ: เพื่อนดี.

_____. (2547). ชุนหอคำ. กรุงเทพฯ: เพื่อนดี.